

In this article, there is described the development of military courage qualities as one of the professional activities of future officers in higher military educational institutions, the effective use of the means of development of these qualities in the educational process are given in detail.

HUQÍQÍY BILIMLER TIYKARÍNDÁ AKADEMIYALÍQ LICEY OQÍWSHÍLARÍNÍN PUQARALÍQ POZICIYASÍN RAWAJLANDIRIW

N.T.Ornibetov – *assistent oqıtıwshı*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogika institutı

Tayanch soʻzlar: globallashuv, fuqarolik, fuqarolik pozitsiyasi, qadriyatlar, huquqiy ong, huquqiy taʼlim, huquqiy tarbiya, huquqiy madaniyat.

Ключевые слова: глобализация, гражданственность, гражданская позиция, ценности, правосознание, правовое образование, правовое воспитание, правовая культура.

Key words: globalization, citizenship, civic stand, values, legal consciousness, legal education, legal culture.

Búgingi kúnde dúnyada júz berip atırǵan waqıyalar, globallasıw processleriniń tezlesiwı hám keńeyiwı, túrli aymaqlarda júzege kelip atırǵan krizisler Fr.Nicshe pikiri menen aytqanda: «barlıq qádiriyaqlardı qayta bahalaw»[1]ǵa alıp kelmekte hám bul bahalaw ayırım qarama-qarsılıqlarǵa, hátteki destruktiv ózgesheliklerge iye. Búgingi kúnde ayırım batıs mámleketleri globallasıw hám demokratiya bayraǵı astında óz mádeniyatların basqa aymaqlarǵa jayıwǵa umılmaqta. Qarama-qarsılıqlarǵa bay bolǵan bunday mashqalalardı anlaw ushın jaslar dástúrleri hám qádiriyaqlarımız tiykarında tárbiyalaw, olardıń huquqiy sanasın hám huquqiy mádeniyatın jetilistiriw, erkin pikirlew, turmıshlıq poziciyasın, keń dúnyaqarasın qalıplestiriw hám rawajlandırıwǵa kómeklesiw talap etiledi.

Bunnan kelip shıǵıp, akademiyaqı licey oqıwshılarında puqaralıq poziciyasın qalıplestiriw-hár bir oqıwshıda eń áwele óz xalqınıń tariyxı, ruwxıy qádiriyaqları, watanımızdın imkaniyatları hám keleshegin biliw, onı qadırlaw, onnan quwanıw, elimiz tınıshlıǵı, watanımız rawajı hám xalıq abadanlıǵı ushın juwapkershilikti seziw, óziniń huquqların hám minnetlerin jaqsı biliw menen birge olardı tolıq ámelge asırıw, hár qanday jaǵdayda da milliy máplerdi qorǵay alatıwın pazıyletlerdi tárbiyalawdan ibarat. Birinshi Prezidentimiz Islam Karimov aytqanıday, «hámimizdın tiykarǵı wazıypamız – jaslarımızdın erkin pikiri hám dúnyaqarasınıń qalıplesiwine kómeklesiw, turmısta óz poziciyasın bekkem belgilep alıwǵa járdemesiw, olardı sanalı hám bilimli etip tárbiyalaw, átirapımızdaǵı waqıyalarǵa itibarsız bolmaw, mámleketke tiyislik sezimi menen jasawǵa úyretiwden ibarat» [2:100].

Bekkem puqaralıq poziciyası qalıplesken oqıwshı mámleketke tiyisliklikti anlap jetedi, jáne de bul oqıwshıda watanıyiwshilik sezimi, konstituciya, nızamlardı hám mámleket nıshanların húrmet etiw sezimi joqarı boladı. Sonday-aq, puqaralıq bir tárepten jámiyette shaxstın gárezsizligin, ekinshi tárepten adamlardıń jámiyet turmısındaǵı qatnasında sawlelenetuǵın joqarı dárejede birlikti názerde tutatuǵın qaraslardıń jıyındısın anlatadı. Puqaralıqtı anlatatuǵın ayırım áhmiyetli tárepler dep tómendegilerdi atap ótsek boladı:

- puqaranıń óz huquqların túsiniwi hám onı turmısta qollanıw kónlikpesi;
- basqa puqaralardıń huquqların húrmet etiw;
- puqaranıń óz is-háreketi ushın jeke juwapkershiligi;
- mámleket hám jámiyet aldındaǵı óziniń huquqıy hám ádep-ikramlılıq juwapkershiligin anlawı;
- puqaralardıń teńligi;
- joqarı ruwxıy ádeplilik ólshemlerge tiykarlanıp, sociallıq reallıqqa obyektiv hám kritikalıq jantasıw, hákimiyat penen, basqa puqaralar hám jámiyetlik birlespeler menen unamalı pikir júrgiziw qábileti;
- puqaralıq ózlikti anlaw hám t.b[3].

Usı maqsette akademiyaqı licey oqıwshılarınıń puqaralıq poziciyasın rawajlandırıwda oqıw orınlarında jámiyetlik pánlerdiń ornı ayırıqsha. Búgingi kúnde bilimlendiriw sisteması aldında oqıwshılardıń huquqın, siyasiy sanasın, mádeniyatın rawajlandırıw, watan aldındaǵı juwapkershiligin kúsheytiw wazıypası turıptı. Sonday-aq, zamanagóy bilimlendiriwdiń maqseti de joqarı sanalı, dúnya qarası keń, bilimli, óziniń erkin pikirine iye, watangá

sadıq, milliy hám ulıwma insaniyılıq qádiriyaqlarǵa sadıq insanlardı tárbiyalawdan ibarat. Bul wazıypalardı jámiyetlik gumanitar pánler, sonıń ishinde, «Huqıqtanıw», «Puqaralıq jámiyeti», «Milliy ideya», «Siyasattanıw», «Filosofiya», «Tariyx» hám t.b. pánler ámelge asıradı.

Akademiyaqı licey oqıwshılarınıń puqaralıq poziciyasın qalıplestiriwde «Huqıqtanıw» páni ayırıqsha áhmiyetke iye. Sebebi, dáslep oqıwshılardıń huquqiy sanasın hám mádeniyatın rawajlandırıw hám usı tiykarda puqaralıq sanasın rawajlandırıw talap etiledi. Puqaralıq sanası, demokratiyalıq qádiriyaqlar, ideallar, huquq hám erkinlikler kózqarasınan shaxs, jámiyet hám mámleket ortasındaǵı qatnasılardı anlawdan ibarat. Puqaralıq sana, puqaralıq juwapkershilikti, puqaralıq mádeniyatı, sociallıq áhmiyetke iye bolǵan ózgesheliklerdi de qalıplestiredi. Oqıwshılardıń puqaralıq poziciyasın qalıplestiriwde huquqiy sana hám huquqiy mádeniyatın ornı júda áhmiyetli, sebebi, olarda sociallıq belsendilikte asırıw, jámiyet aldında puqaralıqtı anlaw kónlikpeleriniń qalıplesiwinde tiykarǵı faktor bolıp xızmet etedi. Jaslar dástúrleri belsendi puqaralıq poziciyasın qalıplestiriw tek ǵana mámleket basshısınıń yamasa mámleket xızmetkerleriniń wazıypası emes, bálkim jaslar tárbiyasına juwapker bolǵan jámiyettegi barlıq puqaralardıń wazıypası da bolıp esaplanadı. Jaslarǵa itibar, bul eń dáslep, shańaraqtın qalaberse jámiyettiń tiykarǵı wazıypasına aylanıp barmaqta. Milliy hám ulıwmainsaniy qádiriyaqlar ruwxında kámillikke erisip atırǵan jaslarǵa, hár qanday juwapkershilikli wazıypanı isenim tapsırıw múmkin, búgin elimizde óz teńleslerine úlgi bolıp atırǵan, Ozbekstandı dúnyaǵa tanıtıwda óziniń múnasip úlesin qosıp atırǵan jaslarımız kópshilikti quraydı. Jańa rawajlanıp atırǵan Ozbekstanımızda ótken bir jıl dawamında jas jigiti-qızlarımızdın 266 sı respublika, 80 ni xalıq aralıq pán olimpiadaları jeńimpazları, 12 sportshımız jáhán, 93 sportshımız Aziya chempionatlarında, 150 den ziyat jaslarımız xalıq aralıq tańlawlarda joqarı nátiyjelerge eriskeni pikirimizdiń dáliyli esaplanadı [4:252]. Tilekke qarsı, ayırım oqıwshılarımız óziniń qımbatlı waqtın nátiyjesiz jumıslarǵa sarıplap yamasa jaman jollarǵa adasıp kirip qalıp atır. Sonıń ushın usınday jaslar dástúrleri joǵa baǵdarlap, olardı óziniń qábilet hám imkaniyatlarına isenim oyatıw, olardı erkin pikirlew, óz puqaralıq poziciyasına iye bolıwı, puqaralıq poziciyasın ámelge asırıw kónlikpeleriniń qalıplestiriw júda úlken áhmiyetke iye. Bunday wazıypalardı ámelge asırıwdıń bir qatar faktorları bar hám olar tómendegilerden ibarat:

Birinshiden, shańaraqtaǵı sociallıq ortalıq. Ata-ananıń perzentine kórsetip atırǵan tásiiri, tuwrı baǵdarlanǵan tárbiyası. Ata-ananıń ózi perzentine úlgi bolıwı júda áhmiyetli rol oynaydı. Balanı jaslayınan erkin pikirlewge, kitapqa, belgili pán yamasa kásip-ónerge qızıǵıwın oyatıwǵa, baladaǵı qábilette erte anlap onı tuwrı joǵa baǵdarlawǵa ata-ana tikkeley juwapker. Bul jaǵday balanıń ózine bolǵan isenimin asırıwǵa úlken tásir kórsetedi;

Ekinshiden, bilimlendiriw mákemelerinde alıp barılatuǵın tálim-tárbiya jumslarınıń durıs joǵa qoyılǵanlıǵına baylanıslı. Balanıń qábileti hám olardıń individual ózgesheliklerin esapqa alıp tálim-tárbiyanı durıs shólkemlestiriw hár qanday pedagogtan úlken sheberlik talap etedi. Eger, pedagoglar baladaǵı qábilette, intasın hám

qızıǵıwların óz waqtında ańlap, olardı rawajlandırıwǵa tásir kórsetse, bunday jaslardan keleshekte hár tárepleme na-wqıran insanlar jetilisiw shıǵadı. Bilimlendiriw mákemelerinde shólkemlestiriletuǵın hár qıylı ruwxıy, aǵartıwshılıq, huqıqıy-siyasiy temalardaǵı ilajlar oqıwshılardıń puqaralıq belsendiligin asırıwǵa xızmet etedi;

Ushinshiden, máhálle belsendileriniń jaslar menen alıp barılatuǵın túrli formadaǵı ilajları. Sonıń ishinde, «Jas kitapqumar», «Jas sportshı», «Jas huqıqshı» hám t.b. ruwxıy-aǵartıwshılıq ilajlarınń shólkemlestiriliwı, oqıwshılardıń jámiyette óz ornın tabıwǵa bolǵan qızıǵıwın asıradı;

Tórtinshiden, jámiyetlik shólkemler, mámleketlik emes hám kommerciyalıq emes shólkemler, siyasiy partiyalardıń oqıwshılar menen alıp baratuǵın iskerligi de, oqıwshılardıń puqaralıq poziciyasın qalıplestiriwde áhmiyetli faktor esaplanadı. Búgingi kúnde, jaslar menen óz qatarın keńeytiriwge úlken itibar berip atırǵan shólkemler óz sociallıq tarmaqlarına iye bolıp, olar arqalı oqıwshılardı belsendilikke shaqırmaqta. Jaslar parlamenti, jaslar agentligi bul baǵdarda úlgi bolıp atır desek qátelespeymiz;

Besinshiden, Galaba xabar quralları arqalı berilip atırǵan jaslardı belsendilikke shaqırıwshı kórsetiw hám esittiriwlerdi jáne de jetilistiriw zárúr. Búgingi kúnde bul máselede galaba xabar quralları málim dárejede arqada qalmaqta. Itibar berip qaraytuǵın bolsaq, jaslarda belsendi puqaralıq poziciyasın qalıplestiriwde galaba xabar qurallarınıń roli úlken. Biraq bul imkaniyattan jeterli dárejede paydalanbay atırptı. Búgingi kúnde ayırım kórsetiwler júda sayız, turmisliq mashqalalar menen baylanısh kórsetiwler júda kóp. Bul óz náwbetinde jaslardı ózlerinen zeriktirip, uzaqlastırıp internetke gárezlilikin asırıwǵa alıp kelmekte. Internetten paydalanıp atırǵan jaslardıń hámnesin de durıs joldan baratırptı dep ayta almaymız. Sonı menen birge, onnan durıs paydalanıp atırǵan jaslarımız da kópshilikti quraydı. Nátiye sonnan ibarat, huqıqıy bilimler tiykarında oqıwshılardıń bekkem puqaralıq poziciyasın qalıplestiriwde shańaraq, máhálle, tálim-tárbiya mákemeleri, jámiyetlik shólkemler, siyasiy institutlar, jaslar shólkemleri, galaba xabar quralları hám de olardıń birgeliktegi iskerligi áhmiyetli faktorlardan bolıp esaplanadı. Bul institutlardıń sistemalı hám uzliksiz birge islesiwi «Jámiyette huqıqıy sana hám huqıqıy mádeniyatı rawajlandırıw sistemasın tüpten jetilistiriw haqqında»ǵı Prezident Pármanın da tómendegishe belgilep berilgen:

jámiyette huqıqıy sana hám huqıqıy mádeniyatı rawajlandırıw “shaxs – shańaraq – máhálle – bilimlendiriw mákemesi – shólkem – jámiyet” principi boyınsha sistemalı hám uzliksiz shólkemlestiriledi [5].

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 5618-sanlı Pármanı tiykarında “Jámiyette huqıqıy mádeniyatı rawajlandırıw” Konceptsiyası qabıl etilgen. Konceptsiyada jaslardıń huqıqıy mádeniyatın rawajlandırıwǵa olardıń puqaralıq poziciyasın jetilistiriwge ayırıqsha itibar berilgen. Jámiyette huqıqıy mádeniyatı rawajlandırıwdagı mashqala hám kemshilikler “Joqarı huqıqıy mádeniyat – mámleket rawajlanıwınıń kepi” degen ideya astında bul konceptsiya qabıl etilgen hám onı ámelge asırıw talap etiledi. Konceptsiyanıń I bap 3-bóliminde bilimlendiriw mákemelerinde huqıqıy sawatlılıqtı asırıw belgilep berilgen. Ásirese, akademiyaqı lıcey oqıwshılarınıń huqıqıy sawatlılıǵın asırıw, huqıqbuzarlıqqa hám korruptsiyaǵa qarsı gúresiw sezimin oyatıw, ekstremizm, terrorism hám basqa da jat ideyalardı

qarsı bekkem immunitetti qalıplestiriw hám olardıń puqaralıq poziciyasın rawajlandırıwǵa ayırıqsha itibar qaratılǵan. Házirgi kúnde ayırım akademiyaqı lıceylerde, konceptsiyada belgilengen wazıypalar tolıq hám turaqlı túrde ámelge asırılıw mexanizmleri jaratılmaǵan, kópshilik jaǵdaylarda tek ǵana jıynalıslar ótkeriw menen sheklenip qalǵan. Lıcey oqıwshılarınıń huqıqıy bilimler tiykarında puqaralıq poziciyasın rawajlandırıwda olar alǵan bilimlerin ózleri turmista paydalana biliwi kónlikpesin qalıplestiriwimiz hám turaqlı óz poziciyasına iye bolıwına erisiwimiz kerek. Bul baǵdarda kóbinese innovaciyaqı usıllardı engiziwimiz hám olardan nátiyjeli paydalanıwımız talap etiledi. Bunıń ushın lıcey oqıwshılarınıń puqaralıq poziciyasın huqıqıy bilimler tiykarında rawajlandırıwda tómendegishe innovaciyaqı usıllardı engiziw arqalı nátiyjege erisiwimiz múmkin:

- huqıq tarawına tiyisli internet portalın jaratıw (huqıqıy saytlar, yuridikalıq sózlikler, huqıqıy elektron kitapxana, maqsetli auditoriyalar);

- túrli huqıqıy jaǵdaylarǵa sheshim usınatuǵın huqıqıy másláhát sistemasın jaratıw hám onı iske túsiriw;

- puqaralardıń túrli huqıq tarawları boyınsha óz bilimin sinaw maqsetinde hár qıylı joybarlar jaratıw hám onı iske túsiriw;

- sociallıq tarmaqlarda úgit-násiyat jumsların alıp barıw;

- sociallıq tarmaqlarda sorawlar, anketalar arqalı akademiyaqı lıcey oqıwshılarınıń huqıqıy mádeniyatın analizlew hám usı tiykarında puqaralıq poziciyasın rawajlandırıw;

- huqıqıy ádebiyatlardıń (sabaqlıq, oqıw qollanbalar, metodikalıq qollanbalar) elektron variantın islep shıǵıw, ásirese qaraqalpaq tilindegi variantların jetilistiriw.

Bul baǵdarda qatar unamalı jumslarda alıp barılmaqta. Mısalı: Ózbekstan Respublikası Adıllıq Ministrliǵı tárepinen “Bala huqıqları”, “Advice.uz”, “Huqıqıyportal.uz”, “Soraǵan edinız” sıyaqlı internet portallarınıń jaratılıp iske túsirilgeni maqtawǵa ılayıq esaplanadı. Biraq, tek ǵana bul menen sheklenbey ele de huqıqıy portallardıń sanın kóbeytiw, puqaralıq jámiyeti institutları da bul baǵdarda óz jumsların jetilistiriw arqalı lıcey oqıwshılarınıń puqaralıq poziciyasın rawajlandırıwda unamalı nátiyjelerge erisiledi.

Házirgi kúnde mámleket siyasatınıń wazıypalarınń biri bilimli, fizikalıq salamat, huqıqıy mádeniyatlı, belsendi puqaralıq poziciyasına iye, hár tárepleme jetik hám kámil jaslardı tárbiyalaw esaplanadı. Bul wazıypalardı ámelge asırıw ushın bir qatar normativ hújjetler qabıl etilgen. Mısalen: «Jaslardı tiyisli mámleketlik siyasat haqqında»ǵı Nızamda jaslardıń belsendi puqaralıq poziciyasına iye bolıwınıń tiykarları kepillengen [6].

Juwmalaqap aytqanda, puqaralıq jámiyetin qurıw menen baylanısh júz berip atırǵan zámánagoy ekonomikalıq-sociallıq ózgerisler, jańalanıwlar demokratiya sharayatında jasay alatıwın, hár qıylı hám nátiyjeli rawishte jámiyet, mámleket hám óz máplerine xızmet etiwge uqıplı belsendi hám aqıl-oylı puqaralardı qalıplestiriwdi talap etedi. Bul bolsa, óz náwbetinde, bilimlendiriw hám tárbiya sistemasın jetilistiriwdi, onı oqıwshı jaslardıń kásiplik tayarlıǵı menen bir qatarda olarda puqaralıq isenimdi hám juwapkershilikti, puqaralıq minnetlemesin seziniwdi, belsendi puqaralıq poziciyasın qalıplestiriwge baǵdarlanıwı talap etiledi.

Адебиетлар

1. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. – М.: «Транспорт», 1995.
2. Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари–олий қадрият. 14-жилд. -Т.: «Ўзбекистон», 2006.
3. <https://staff.tiame.uz/storage/users/432/presentations>.
4. Мирзиёев Ш. М. Инсон манфаатлари ва ҳуқуқларини таъминлаш – демократик жамият асосидир. (БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқ) Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган баҳо. 2-жилд. - Т.: «Ўзбекистон», 2018.
5. Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида ПФ-5618-сон, 2019 йил 9 январь.
6. “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, 2016 14 сентябрь.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada huquqiy bilimlar asosida yosh avlodning, ayniqsa, akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik tushunchasini, fuqarolik tuyg'usini va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish omillari haqida so'z etiladi.

В статье обсуждаются факторы, которые помогают молодёжам, особенно у учащихся академических лицеев, для развития понятия гражданства, чувства гражданственности и гражданской позиции на основе правового образования.

This article discusses factors that help young people, especially academic lyceum students, to develop their concept of citizenship, a sense of citizenship and civic position through legal education.

MATEMATIKA FANLARIDAN TALABA YOSH LAR IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

A.Sh.Rashidov – *tayanch doktorant*

Buxoro davlat universiteti

Tayanch soʻzlar: ijodiy tafakkur, kreativlik, mustaqil taʼlim, iqtidorli talaba.

Ключевые слова: творческое мышление, креативность, самостоятельное обучение, одаренный студент.

Key words: creative thinking, creativity, independent learning, gifted student.

Mamlakatimizda uygʻun kamol topgan, oʻqimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishga respublikaning jahon hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga yoʻnaltirilgan tizim yaratish boʻyicha bir qator islohotlar olib borilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasining “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni [1], “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”dan [2] kelib chiqadigan vazifalar, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 2019 yil 3 maydagi PQ-4306-sonli qarori [3] Oliy va oʻrta maxsus taʼlim Vazirligining 1998 yil 10 iyundagi 185- sonli buyrugʻi bilan tasdiqlangan “Iqtidorli talabalarni izlash, aniqlash va ularni maqsadli tayyorlash toʻgʻrisidagi Nizom”da [4] iqtidorli talabalar bilan ishlash borasidagi vazifalar aniq belgilab berilgan. Hozirda bu vazifalarning uzluksiz bajarilishini taʼminlash maqsadida Respublikamizdagi deyarli barcha oliy taʼlim muassasalarida “Iqtidorli talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish” boʻlimi tashkil qilingan. Bu boʻlim iqtidorli talabalarni izlash, tanlash va kelajakda ularning zamonaviy bilimlarga ega boʻlgan, bozor iqtisodiyoti talablariga javob bera oladigan, zamonaviy kompyuter va axborot texnologiyalari tizimlaridan mukammal foydalana oladigan, yetuk maʼnaviy xususiyatlarga ega boʻlgan, milliy istiqlol gʻoyasini oʻzida mujassamlashtirgan, Respublikamizning ichki va tashqi siyosatini tushunadigan va targʻib qiladigan, ajdodlarimizning ilm sohasidagi yutuqlarining davomchilari boʻla oladigan, vatanparvar va barkamol inson boʻlib shakllanishi uchun zarur boʻlgan asosiy vazifalarni bajarishi koʻzda tutilgan [6].

Bilamizki, qaysi mamlakatda isteʼdodli, fidoyi hamda ijodkor yoshlar qanchalik koʻp boʻlsa, oʻsha yerda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot koʻzga tashlanadi. Kelajagini oʻylagan davlat ijtimoiy hayotning barcha sohalarida ijodiy faoliyatga keng yoʻl ochib beradi. Bu oʻrinda, ijodiy faoliyat va ijodiy jarayonni atroflicha tushunib olish uchun bu masalaning psixologik va maʼnaviy jihatlarini oʻrganib chiqish maqsadga muvofiq boʻladi.

Har qanday ijod turini ijodiy tafakkursiz tasavvur etib boʻlmaydi. Ijodiy tafakkurni evristika (lotincha “yevrica” – topayapman, kashf qilayapman) tadqiq etadi. Evristika ijodiy faoliyat va ijodiy jarayonni tashkil etish usullari va qonuniyatlari bilan shugʻullanadi. Evristikaning ildizi qadimgi yunon falsafasiga borib taqaladi. Qadimdan yunon olimlari, keyinroq mutafakkir ajdodlarimiz ham insonlarni tafakkur qilishga, ijodkorlikka hamda yaratuvchilikka undaganlar. Evristika psixologiya, oliy asab faoliyati fiziologiyasi, kibernetika kabi fanlar bilan yaqin aloqada boʻlgan fan tarmogʻidir.

Yuzaga kelgan muayyan savolning javobini inson oʻzi qidirib topsa, qoʻyilgan vazifalarni oʻzi hal qilsa, uning ongida yangi hukm va tushunchalar paydo boʻlsa, bunday hollarda ijodiy tafakkur namoyon boʻla boshlaydi.

Ijodiy jarayonda sifat jihatidan yangi moddiy yoki maʼnaviy qadriyat yaratiladi. Ijod – ilgari mavjud boʻlmagan yangilikni yaratish. Bu yangilik faqat ijodkorning oʻzi uchungina emas, balki boshqalar uchun ham ahamiyatli boʻlishi kerak.

Ijodiy tafakkur murakkab aqliy jarayon hisoblanib, u bir necha bosqichlardan iborat. Ijodiy tafakkurda qoʻyilgan savol ketidan savolning murakkabligiga qarab, dastlab vazifa ifodalanadi, soʻngra vazifani, masalani yechish jarayoni, yaʼni qoʻyilgan savollarga javob qidirish jarayoni boshlanadi. Shu oʻrinda, rus olimi L.S.Vygotskiy ijod muammosi haqida shunday yozgan: “Ijodiy faoliyat orqali biz yangi bir narsa yaratadigan odamning faoliyatini tushunamiz, u nimani yaratishining farqi yoʻq, balki dunyoda biron-bir narsani ongi yoki his qilishi orqali oʻzini namoyon qilishida aks etadi.

Psixologiyada individning ijodiy imkoniyatlari kreativlik deb ataladi. “**Kreativlik**” (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) pedagogning yangi gʻoyalarni ishlab chiqarishga tayyorligini tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati maʼnosini ifodalaydi. Ijodiyot psixologiyasida samarali ijodga toʻsqinlik qiluvchi omillar oʻrganilgan. Tabiiyki, ijodni uygʻotadigan, faollashtiradigan hissiyotlar bilan birga uni toʻxtatadigan omillar ham talaygina. Ijodiy jarayonga toʻsiq boʻladigan “**ijod muammolari**”ni yaxshi bilib olish ish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ijodning birinchi muammosi – hadik, qoʻrquv. Ijodiy salohiyatga ega boʻlgan inson koʻp hollarda muvaffaqiyatsizlikdan hadiksiraydi hamda ijodiy faoliyatni boshlay olmaydi. Muvaffaqiyatsizlikdan qoʻrqish ijodkor insonning xayoli, ijodiy tafakkuri hamda tashabbusini «kishanlab» qoʻyadi.

Ijodda muayyan natijaga erishish uchun ijodkor qoʻrqmas va jasoratli boʻlishi kerak. Odatda, ijodkorlarning oʻylab qoʻygan rejalari, ijod bilan bogʻliq koʻngliga tugib qoʻygan koʻplab gʻoyalari boʻladi. Baʼzi ijodkorlar muayyan gʻoyani amalga oshirishni keyinga qoldiraveradilar, baʼzilari esa boshlab qoʻyib, oxiriga yetkazmaydilar. Ijodiy jarayon insondan bilim, tajriba va isteʼdoddan tashqari shijoat, qatʼiyat, chidam, kerak boʻlsa, zargarlarga xos ichi kenglik hamda aniqlikni talab etadigan mehnatdir. Ishida muvaffaqiyat kuzatilmaydigan ijodkorda aynan shu sifatlar yetishmaydi.

Ijodning ikkinchi muammosi – oʻz-oʻziga tanqidning haddan ziyod boʻlishi. Isteʼdod bilan oʻz-oʻziga tanqid oʻrtasida muvozanatning boʻlishi maqsadga muvofiqdir. Oʻz-oʻziga bahoning pastligi ijodiy toʻsiqqa olib kelishi mumkin.

Ijodning uchinchi muammosi – dangasalik, yalqovlik. Koʻp hollarda ijodkor inson vazifa yechimini izlashda jarayonni boshlashga erinadi. Bu xususiyat tabiiyki, samarali ijod qilishga toʻsqinlik qiluvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ijodiy jarayonda yuzaga kelgan muayyan masala yechimini darhol topish istagi hamda tafakkur rigidligi kabilar ham ijodiy jarayonga toʻsiq boʻlishi mumkin. Rigidlik – fikrlashda, his va harakatlarda moslashuvning, ephchillikning, chaqqonlikning yetishmovchiligi.

Ijodkor paydo boʻlgan muammoni hal etishning anʼanaviy yoʻli oldidan keta olmay qoladi. Bu tafakkur rigidligidir. Bunday holatdan ijodkorni nostandart fikrlash hamda vaziyatdan chiqishning yangi-yangi yoʻllarini qidirib